

УДК 343.36

В. А. Козак,
канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОКУМЕНТООБІГУ СУДУ: АНАЛІЗ ОСНОВНОГО СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

У статті розглядаються об'єктивні й суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 376¹ КК (незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду), сформульовані пропозиції з удосконалення кримінального законодавства України щодо досліджуваної проблеми.

Ключові слова: автоматизована система документообігу суду, незаконне втручання, внесення неправдивих відомостей, несанкціонований доступ.

Відповідно до ч. 1 ст. 55 Конституції України [1; 1996. – № 30. – Ст. 141] права та свободи людини і громадянина захищаються судом. Ця конституційно-правова норма знайшла свій подальший розвиток у ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. [1; 2010. – № 41-42, 43, 44-45. – Ст. 529], згідно з якою кожному гарантується захист його прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом. При цьому суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу справ між суддями, установленим відповідно до закону. На їх розподіл не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб (ч. 2 ст. 8 цього Закону).

Кримінально-правовим засобом забезпечення об'єктивного розподілу справ між суддями й унеможливлення зловживань у цій сфері є ст. 376¹ Кримінального кодексу України (далі – КК), що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду. Указану статтю КК було доповнено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» від 05.06.2009 р. № 1475-VI [1; 2009. – № 45. – Ст. 683]. У розвиток приписів цього Закону рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 р. за № 30 було

затверджено Положення про автоматизовану систему документообігу суду (далі – Положення) [6]. Відповідно до цих нормативно-правових актів у судах загальної юрисдикції було запроваджено так звану автоматизовану систему документообігу суду (далі – АСДС), яка забезпечує: «об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів черговості, рівної кількості справ для кожного судді, вірогідності, з врахуванням завантаженості кожного судді, спеціалізації, а також вимог процесуального закону; надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ, в яких вони є учасниками процесу; централізоване зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів; підготовку статистичних даних; реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції, етапів її руху; видачу судових рішень та виконавчих документів на підставі наявних у автоматизованій системі даних; передачу справ до електронного архіву» (п. 1.2 Положення).

Деякі питання кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу АСДС вже розглядалися у працях А. С. Беніцького, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна, М. І. Хавронюка, О. А. Чувакова. Проте серед них

залишилися й такі, що потребують більш детального аналізу, крім того, деякі судження цих учених певною мірою є дискусійними.

Метою даної статті є аналіз об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 376¹ КК; виявлення проблем практичного застосування зазначеної кримінально-правової норми; формулювання пропозицій з удосконалення кримінального законодавства України, що стосується розглядуваних питань.

Стаття 376¹ була розміщена законодавцем у розд. XVIII Особливої частини КК «Злочини проти правосуддя». Такий підхід зазнав критики з боку М. І. Хавронюка, який вважає, що «місце ст. 376¹ – не в розд. XVIII Особливої частини КК «Злочини проти правосуддя», а саме *десь між* (курсив наш. – В. К.) її розд. XVI, присвяченим злочинам у сфері використання, зокрема, автоматизованих систем, і розд. XVII, присвяченим злочинам у сфері службової діяльності» [9, с. 7]. Із позицією науковця навряд чи можна погодитися хоча б з огляду на те, що помістити будь-яку статтю саме між розділами Особливої частини КК означає ніщо інше, як позбавити відповідний злочин родового об'єкта, а значить, і його юридичної природи.

Щодо безпосереднього об'єкта незаконного втручання в роботу АСДС у юридичній літературі були висловлені різні точки зору. Наприклад, на думку А. С. Беніцького, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 376¹ КК, є «суспільні відносини у сфері правосуддя з приводу безпеки інформаційних ресурсів, що містяться в автоматизованій системі документообігу суду, а також безпеки роботи такої системи», а додатковим безпосереднім – «суспільні відносини у сфері забезпечення незалежності суддів при відправленні правосуддя» [3, с. 533]. У даному випадку правник акцентує увагу насамперед на заподіянні злочином шкоди суспільним відносинам, що забезпечують безпеку відповідних інформаційних ресурсів, які містяться в АСДС, а не відносинам, пов'язаним з дотриманням конституційних принципів діяльності суду.

М. І. Хавронюк пропонує визнавати основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 376¹ КК, альтернативним – залежно від обставин. На його переконання, ним може бути (а) порядок виконання своїх повноважень службовими особами, які мають право доступу до АСДС, коли діяння вчинено такою службовою особою, або (б) нормальна робота АСДС,

що забезпечує її від несанкціонованого втручання, коли діяння вчинено іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до АСДС [5, с. 1102]. Доволі важко погодитися і з цією точкою зору правознавця.

Як слушно зазначає В. Я. Тацій, «під безпосереднім об'єктом злочину слід розуміти ті конкретні (курсив наш. – В. К.) суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону» [7, с. 89]. Виходячи з наведеного визначення поняття, безпосередній об'єкт а priori не може бути альтернативним.

На нашу думку, розміщення законодавцем ст. 376¹ саме в розділі «Злочини проти правосуддя» дозволяє дійти висновку, що суспільними відносинами, яким у першу чергу заподіюється шкода при вчиненні незаконного втручання в роботу АСДС, виступають конституційні принципи діяльності суду, пов'язані, зокрема, з об'єктивним і неупередженим розподілом справ між судьями. У даному випадку саме вони і є основним безпосереднім об'єктом злочину. Додатковим безпосереднім об'єктом можуть бути суспільні відносини з приводу безпеки інформаційних ресурсів, які містить АСДС; належного виконання службовою особою своїх обов'язків з користування цією системою, та ін.

Щодо предмета незаконного втручання в роботу АСДС в юридичних джерелах висловлено різні точки зору. М. І. Хавронюк, приміром, залежно від форми об'єктивної сторони до предмета розглядуваного злочину відносить саму АСДС або комп'ютерну інформацію, що оброблюється або зберігається в цій системі на відповідних носіях [Див.: 9, с. 11-12; 5, с. 1105]. А. С. Беніцький предметом незаконного втручання в роботу АСДС вважає відомості, що вносяться до цієї системи; інформацію, що міститься в ній, а також саму АСДС [3, с. 533]. Деякі науковці [8, с. 852-853] взагалі не називають як обов'язкову ознаку складу злочину, передбаченого ст. 376¹ КК, його предмет.

Вважаємо, що предметом аналізованого злочину є відомості, які вносяться до АСДС. Саме з приводу них і вчиняється це суспільно небезпечне діяння. Такими відомостями можуть бути зокрема: дата надходження відповідних матеріалів до суду, прізвище особи, стосовно якої подані документи, та їх суть, прізвище (найменування) особи (органу), від якої (якого) надійшли документи, прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію, інформація про рух судових документів, дані про суддю, який здійснював

судове провадження, та ін. При цьому, як справедливо підкреслюється в юридичній літературі, названі відомості можуть бути як правдивими, що відповідають дійсності, так і неправдивими, що не відповідають їй [2, с. 37].

Об'єктивна сторона досліджуваного злочину виражається у вчиненні хоча б одного із таких альтернативних діянь: а) внесення неправдивих відомостей до АСДС; б) несвоєчасне внесення відомостей до АСДС; в) несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДС; г) інше втручання в роботу АСДС. Якщо злочин вчиняє не службова особа, яка має право доступу до АСДС, а будь-яка інша, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є також і спосіб його вчинення – здійснення злочинних дій шляхом несанкціонованого доступу до системи.

Дехто з учених пропонує інші підходи до тлумачення ознак об'єктивної сторони незаконного втручання в роботу АСДС. Так, О. А. Чуваков взагалі не відносить до об'єктивної сторони розглядуваного злочину несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДС [8, с. 853]. Із цією точкою зору навряд чи можна погодитись, оскільки вона не ґрунтується безпосередньо на тексті самого кримінального закону (ч. 1 ст. 376¹ КК).

Внесення неправдивих відомостей до АСДС полягає у включенні до системи інформації, що не відповідає дійсності. Ці відомості можуть стосуватися, зокрема, дати надходження документа до суду, предмета спору, сторін та інших учасників процесу, етапів проходження справи й матеріалів, строків розгляду, текстів судових рішень тощо.

Несвоєчасне внесення відомостей означає занесення відповідної інформації до АСДС з порушенням установлених для цього строків. Так, за ч. 2 ст. 15¹ Кодексу адміністративного судочинства України [1; 2005. – № 35-36, 37. – Ст. 446] реєстрація в АСДС процесуальних документів, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, повинна здійснюватися працівниками апарату відповідного суду в день надходження цих матеріалів. Аналогічне правило містить також ч. 2 ст. 35 нового Кримінального процесуального кодексу України [1; 2013. – № 9-10. – Ст. 88], згідно з якою матеріали кримінального провадження, скарги, заяви, клопотання, інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду й можуть бути предметом судового розгляду, підлягають у порядку їх надходження обов'язковій реєстрації в АСДС, що провадиться працівниками

апарату відповідного суду в день їх надходження.

Несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДС, – це вчинення винним будь-яких дій із зазначеною інформацією без відповідного дозволу. Доступ до АСДС надається її користувачам – суддям і працівникам апарату відповідного суду згідно з їх функціональними обов'язками на підставі наказу керівника апарату суду (п. 1.5 Положення). Функціональні обов'язки і права користувачів АСДС, надання й позбавлення права доступу до неї в кожному окремому суді визначаються на підставі наказів голови суду та керівника апарату суду (п. 2.1 Положення).

Інше втручання в роботу АСДС полягає у будь-якому самочинному впливі на її нормальне функціонування («зламування» паролю; заміна, знищення, пошкодження або блокування відповідних інформаційних файлів чи каталогів; засмічення чи перекручування інформації в системі; знеструмування відповідної електромережі, що призвело до порушення безперебійної роботи АСДС, тощо).

Склад злочину є формальним і вважається закінченим з моменту вчинення хоча б одного із зазначених альтернативних діянь.

Суб'єктивна сторона злочину – прямий умисел. Мотив і мета можуть бути різними.

Суб'єктами злочину виступають дві категорії осіб:

– службова особа, яка має право доступу до АСДС – суддя або працівник апарату суду згідно з їх функціональними обов'язками, які одержують право доступу до системи на підставі відповідного наказу. Як справедливо відзначається в юридичній літературі, у даному випадку суб'єкт злочину – спеціальний [4, с. 858];

– будь-яка інша фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку та вчинює злочин шляхом несанкціонованого доступу до АСДС.

Аналізуючи склад досліджуваного злочину деякі фахівці обґрунтовано вказують на досить широкий зміст цієї кримінально-правової норми в її нинішній редакції. Зокрема, М. І. Хавронюк зазначає, що оскільки в тексті ч. 1 ст. 376¹ КК «йдеться про документообіг взагалі, тобто про будь-які вхідні і вихідні документи, а також внутрішні документи, а не лише про документи щодо розподілу справ між суддями, то злочином визнається будь-яка з перелічених дій, вчинена стосовно будь-якого документа (документа про стан розгляду справи, документа, що містить статистичні дані тощо), і

навіть несвоєчасне внесення до АСДС будь-якої вхідної чи вихідної кореспонденції» [5, с. 1106]. Дійсно, нинішня редакція ч. 1 ст. 376¹ КК за своїм змістом устанавлює доволі широкі межі кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу АСДС. З урахуванням місця цієї кримінально-правової норми в системі Особливої частини КК вважаємо, що більш обґрунтовано було б обмежити дію даної норми лише випадками незаконного втручання в роботу АСДС щодо об'єктивного й неупередженого розподілу справ для розгляду між суддями шляхом внесення відповідних змін до ч. 1 ст. 376¹ КК.

Спираючись на дослідження об'єктивних і суб'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 376¹ КК, можемо сформулювати відповідні висновки.

1. Основним безпосереднім об'єктом незаконного втручання в роботу АСДС виступають суспільні відносини, що забезпечують конституційні принципи діяльності суду, пов'язані, зокрема, з об'єктивним і неупередженим розподілом справ між суддями, а предметом цього злочину – відомості, які вносяться до АСДС.

2. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 376¹ КК, виражається у вчиненні хоча б одного з таких альтернативних

діянь: а) внесення неправдивих відомостей до АСДС; б) несвоєчасне внесення відомостей до цієї системи; в) несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в АСДС; г) інше втручання в роботу системи. Якщо злочин вчиняє не службова особа, яка має право доступу до АСДС, а будь-яка інша, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є також і спосіб його вчинення – здійснення злочинних дій шляхом несанкціонованого доступу до АСДС.

3. Суб'єктами досліджуваного злочину виступають дві категорії осіб: (а) службова

особа, яка має право доступу до АСДС, або (б) будь-яка інша фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку та вчинює злочин шляхом несанкціонованого доступу до цієї системи.

4. З огляду на місце ст. 376¹ в системі Особливої частини КК, на наше переконання, більш обґрунтовано було б обмежити дію цієї норми лише випадками незаконного втручання в роботу АСДС щодо об'єктивного й неупередженого розподілу справ для розгляду між суддями шляхом внесення відповідних змін до ч. 1 ст. 376¹ КК.

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України. 2. Злочини проти правосуддя : навч. посіб. / за заг. ред. В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – Х. : Право, 2011. – 160 с. 3. Кримінальне право (Особлива частина) : підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Т. 2. – Луганськ : Елтон-2, 2012. – 780 с. 4. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. коментар : у 2-х т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – Т. 2: Особл. ч. – Х. : Право, 2013. – 1040 с. 5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Юрид. думка, 2012. – 1316 с. 6. Положення про автоматизовану систему документообігу суду: рішення Ради суддів України від 26.11.2010 р. № 30 // Вісн. Верхов. Суду України. – 2010. – № 12. – С. 12–18. 7. Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве : моногр. / В. Я. Тацій. – Х. : Выща шк., 1988. – 198 с. 8. Уголовный кодекс Украины: науч.-практ. комментарий / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. – Харьков : Одиссей, 2012. – 992 с. 9. Хавронюк М. І. Стаття 376¹ Кримінального кодексу України: здобуток чи прорахунок? / М. І. Хавронюк // Вісн. Верхов. Суду України. – 2009. – № 10. – С. 6–13.

**УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НЕЗАКОННОЕ
ВМЕШАТЕЛЬСТВО В РАБОТУ АВТОМАТИЗИРОВАННОЙ
СИСТЕМЫ ДОКУМЕНТООБОРОТА СУДА:
АНАЛИЗ ОСНОВНОГО СОСТАВА ПРЕСТУПЛЕНИЯ**

Козак В. А.

В статье анализируются объективные и субъективные признаки состава преступления, предусмотренного ч. 1 ст. 376¹ УК (незаконное вмешательство в работу автоматизированной системы документооборота суда), сформулированы соответствующие предложения по совершенствованию уголовного законодательства Украины относительно рассматриваемой проблемы.

Ключевые слова: автоматизированная система документооборота суда, незаконное вмешательство, внесение ложных сведений, несанкционированный доступ.

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR ILLEGAL INTERVENTION IN THE WORK OF COURT'S AUTOMATICAL FLOW OF DOCUMENTS: ANALYSIS OF THE BASIC ELEMENTS OF CRIME

Kozak V. A.

The article analyses objective and subjective sights of criminal's structure, foreknwleged by part 1 art. 376 cc (illegal intervention in the work of court's automatical system of flow of documents) formulated relative propositions according improvement of criminal low of Ukraine.

Key words: court's automatical system of flow of documents, illegal intervention, untrue changes' introduction, unauthorised access.

Надійшла до редакції 25.02.2013 р.

УДК 343.9:343.82:37.13

М. Ю. Валуйська,
канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

ПЕНІТЕНЦІАРНА АНТРОПОГОГІКА: ЇЇ ЗМІСТ І РОЛЬ У ПОЗИТИВНОМУ КРИМІНОЛОГІЧНО ЗНАЧУЩОМУ ВПЛИВІ НА ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У статті у загальному вигляді окреслюються об'єкт, предмет, керівні принципи, завдання та методи пенітенціарної антропології. Висвітлюється актуальність її досвіду для вирішення практичних проблем кримінологічної політики України, зокрема підвищення ефективності здійснення позитивного кримінологічно значущого впливу на осіб, яким призначено покарання у виді позбавлення волі.

Ключові слова: пенітенціарна антропологіка, пенітенціарна педагогіка, пенітенціарна психологія, кримінологічно значущий вплив, запобігання злочинності в місцях позбавлення волі, особа злочинця, ресоціалізація, виправлення.

Визнання пріоритетними цінностями життя і здоров'я, честі й гідності, недоторканості й безпеки людини, закріплене Конституцією України, покладає на державу обов'язок забезпечити кожній фізичній особі захист означених прав. Вони рівною мірою мають забезпечуватися не лише стосовно законослух-

няних осіб, а й тих, хто вчинив суспільно небезпечне діяння.

Особливої гостроти набуває виконання задекларованих зобов'язань в умовах перебування особи в місцях позбавлення волі, де через жорстку регламентацію умов життєдіяльності й специфічний склад мікросередовища, обмеженість